

*Андрущенко Лілія Вікторівна –  
ад'юнкт кафедри економіко-правових  
дисциплін Київського національного  
університету внутрішніх справ*

## **Окремі прояви організованої злочинності у сфері страхування зовнішньоекономічної діяльності**

*Статтю присвячено питанням боротьби із правопорушеннями, що мають місце на ринку страхових послуг. Розглянуто найбільш розповсюджені страхові шахрайства у сфері зовнішньоекономічної діяльності та вплив організованої злочинності на дану галузь правовідносин.*

Організована злочинність стала одним із вкрай негативних дестабілізуючих факторів громадського життя, вона протистоїть конституційному і суспільному ладу та несе реальну загрозу національній безпеці України. На сьогодні організована злочинність активізувалася у багатьох сферах, серед яких необхідно виділити шахрайство з фінансовими ресурсами, “відмивання” (легалізацію) доходів, отриманих злочинним шляхом, шахрайство у сфері страхування тощо. Ці правопорушення мають високий ступінь суспільної небезпеки, а їх вчинення викликає резонанс у суспільстві та напруженість у міжнародних відносинах.

Слово “страхування” увійшло в українську мову ще з прадавніх часів. Воно має аналоги в інших мовах: “insurance” – в англійській та “versicherungs” – в німецькій. Західні філософи вважають, що термін має латинське походження, в основі якого слова “secesegus”, “sine cura”, які означають “безтурботний”, що в даному значенні відбиває ідею застереження, захисту і безпеки [1, с. 54].

Закон України “Про страхування” визначає страхування як “вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів” [2].

Страхування зовнішньоекономічної діяльності – це міжнародні економічні відносини щодо захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання різних форм власності протягом періоду, в якому відбуваються певні події (страхові випадки), за рахунок майнових коштів, що формуються зі сплачених ними внесків (страхових премій) [1, с. 214].

На сьогодні розрізняють три галузі страхування в зовнішньоекономічній діяльності (далі – ЗЕД):

- майнове страхування, об'єктом якого є різноманітні матеріальні цінності;
- особисте страхування, де основою економічних взаємин є події у житті фізичних осіб;
- страхування відповідальності, предметом якого виступають найрізноманітніші зобов'язання страхувальника щодо відшкодування збитків (шкоди) третім особам.

Комплексні види страхування, які передбачають поєднання в одному полісі кількох видів страхування, також застосовуються у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Зазначимо, що взагалі сучасне страхування передбачає широкий набір послуг, пов'язаних із ЗЕД. Однак, практика свідчить, що учасники ЗЕД використовують найчастіше ті види страхування, які є обов'язковими для її здійснення (наприклад, страхування туристів, які виїжджають за кордон, або страхування відповідальності власників транспортних засобів тощо), тобто, без яких неможливо було б здійснювати ту чи іншу діяльність. Досить часто застосовуються види страхування, які є частиною міжнародних торгових звичаїв, наприклад, страхування вантажів.

Незважаючи на те, що зачатки зародження страхових відносин проявилися ще в часи вавилонського царя Хаммурапі (Вавилон, 1792–1750 р.р. до н.е.), і в наші дні залишилося багато не вирішених питань у цій сфері. Так, наприклад, на сьогоднішній день у сфері страхування, як і в багатьох інших, скоюється величезна кількість правопорушень. Виявлені випадки таких правопорушень доводять, що вони здійснюються як із боку страхових компаній, так і здебільшого, з боку клієнтів цих компаній. Надзвичайно прикорм є те, що на сьогодні правопорушники діють не лише поодиночі, а створюють організовані групи і злочинні організації (далі – ОГ ЗО) для задоволення власних інтересів та потреб.

У своїй діяльності більшість страхових компаній безпосередньо мають справу з таким кримінальним явищем, як шахрайство. Згідно з ч. 1 ст. 190 Кримінального кодексу України шахрайство – це “заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою” [3].

Так, дослідник цієї сфери О.І. Алгазин шахраїв у сфері страхування поділяє на окремі категорії. До найвпливовішої з них він відносить професійних шахраїв, які витончено та систематично займаються реалізацією шахрайських схем. “Як правило, це злочинні групи з числа осіб, об'єднаних спільними кримінально-професійними інтересами, які проживають поряд, проводять разом більшість часу. На рахунок подібних груп десятки успішно завершених шахрайських комбінацій і вони, окрилені успіхом та безкарністю, а саме головне, реальними грошима – не збираються зупинитись.

Для подібних груп страхове шахрайство – це бізнес, зі своїми бізнес – планами, визначенням функцій і повноважень, інвестиціями, контролем, плануванням, залученням спеціалістів і розподілом прибутку.

Дані групи характеризуються деякими рисами, а саме:

- залученням спеціалістів із сфери медицини, страхування та юриспруденції;
- забезпеченням високотехнологічного процесу виготовлення документів;
- матеріальною стимуляцією всіх учасників групи;
- конспірацією і використанням методів оперативно-розшукової діяльності;
- розробкою нових сценаріїв шахрайств;
- систематичності скоєння шахрайств;
- розширенням географії діяльності груп;
- скоєнням шахрайств по різних напрямках страхування” [4].

“Справа турецьких лікарів” – один з найвідоміших випадків страхових правопорушень, які вчинюються ОГ ЗО у сфері ЗЕД. Комбінація розігрувалася у кращих традиціях східного ринку. В одних випадках у туристів гід збирав поліси і виривав з них по одному аркушу, нібито для звітності. Ці аркуші, про які турист потім не згадував, пускав в обіг місцевий лікар, виставляючи страховику рахунок за лікування якої-небудь незначної хвороби, що не мала подальших наслідків. Лікар намагався працювати “безвідходно”, використовуючи практично всі аркуші, що потрапили до нього. Виходило, що туристичні групи, перетинаючи кордон іноземної держави обов'язково потрапляли на територію якоїсь розшаленілої епідемії. Зазвичай, і вартість медичних послуг була перевищена в декілька раз.

Після історії з турецькими лікарями, більшість страхових компаній як відповідний удар ввели умовну франшизу вартістю \$30-50 і налагодили контроль за турецькими медиками, уклавши договори з сервісними компаніями [5, с. 273].

Не залишається осторонь від уваги членів ОГЗО і такий вид страхування, як страхування вантажів. Зловмисники страхують “неіснуючі” вантажі, заявляють до виплати вчасно доставлені замовнику товари, що перевозились, використовують фіктивні накладні та інші документи.

Одним з видом страхових правопорушень, які вчинюються ОГЗО у сфері ЗЕД є хабарництво та відмивання “брудних” коштів, що отримані шляхом незаконного переказу безготівкових коштів у готівку.

Таке правопорушення вчинюється злочинною групою, до складу якої входять посадові особи страхової компанії і комерційних структур – страхувальників.

Механізм вчинення злочину наступний:

- укладається фіктивний договір пільгового колективного страхування життя;
- переводяться на розрахунковий рахунок страхової компанії за безготівковим рахунком страхової компанії грошові кошти;
- розривається за ініціативою страхувальника договір страхування, в результаті чого страхувальнику в касі страхової компанії видається готівка [6, с. 84].

Ще одним розповсюдженим правопорушенням цієї сфери є легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом. Досить поширеним способом легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є укладення фіктивної угоди страхування з використанням страхової компанії. Фізична особа купує поліс, наприклад, по страхуванню здоров’я на досить значну суму “брудних” коштів і, отримавши (лише на папері) незначну побутову травму, шахрай може отримати цілком легальний дохід. Проте, у цьому випадку не обійтись без зговору зі страховиком.

Іноді “брудні” кошти, що внесені як плата за страховий поліс, повертаються за вимогою клієнта достроково. За дострокове розірвання договору із страховою компанією особа сплачує незначний штраф або неустойку, проте отримані назад кошти можна буде використати для введення в офіційну фінансову систему. Головне, що у цьому випадку порушується прямий зв’язок між отриманими коштами та їх незаконним походженням (рисунок).



Рисунок. Відмивання “брудних” коштів з використанням страхової компанії

1. Фізична особа за “брудні” кошти купує поліс страхування життя з початковим внеском \$10 000.

2. Фізична особа достроково розриває угоду страхування життя та отримує від страхової компанії \$9500.

3. Відмиті \$9500 можуть бути інвестовані в легальний обіг [7, с. 45].

Питання про злочинність у сфері страхування є досить актуальним. Будучи затребуваним суспільством як основний важіль допомоги при настанні несприятливих подій, що підривають економіку країн, підприємницьких структур і родин, страхування саме спрямованістю своєї діяльності дає можливість застосовувати проти нього різні форми правопорушень – від простого обману до витончених комбінацій.

Криміналізація сфери страхування є значною суспільною небезпекою, оскільки ускладнює або блокує виконання його основних завдань, пов'язаних з формуванням страхових фондів, підвищенням економічної стабільності, обмеженням економічних ризиків, стимулюванням підприємницької ініціативи, збільшенням кредитоспроможності тощо.

Проблема боротьби зі злочинністю при страхуванні актуальна для всіх країн. Дослідження цих тенденцій підтверджують значні збитки, що заподіяні злочинністю в цій сфері. В 10 % випадків страхове відшкодування або завищене, або виплата здійснена незаконно. У цілому ж, якщо це перевести на клієнтів, які одержали відшкодування від страхової компанії, 2-3 % від їх загальної кількості одержали відшкодування оманливим шляхом за рахунок коштів інших страхувальників [5, с. 269].

Страховим компаніям, на превеликий жаль, не досягти належних успіхів у боротьбі зі страховими правопорушеннями, які здійснюються ОГ ЗО у сфері ЗЕД, якщо діяти самостійно. Хоча роль відповідних служб, підрозділів та співробітників страхових організацій є надзвичайно значущою, так як саме вони першими стикаються з правопорушниками і різними кримінальними схемами їх діяльності, проте їм не обійтися без співпраці з правоохоронними органами.

Боротьба з ОГ ЗО як взагалі, так і безпосередньо у сфері страхування ЗЕД, вимагає насамперед не лише чіткого знання норм чинного законодавства, а й неухильного його дотримання.

Також неможливо не приділити уваги ролі держави в даному процесі. Адже, страхування – це одна з провідних галузей фінансової системи країни. Стан розвитку інституту страхування поряд з розвитком банківської системи і фондового ринку обумовлює розвиток фінансової системи країни в цілому. Без страхування сьогодні майже не здійснюється жодної комерційної операції, не працює жодне підприємство, страхові поліси є практично у кожній третій людині. І держава зобов'язана охороняти один з важелів, який формує економіку країни, а саме: вдосконалювати законодавство в аспектах боротьби з ОГ ЗО як взагалі в страхуванні, так і безпосередньо в сфері страхування ЗЕД.

Насамкінець зауважимо, що злочинність, а тим більше її організовані прояви, неможливо остаточно перемогти, проте з нею можна та слід боротись.

### **Список використаних джерел**

1. *Торгова Л.В., Хитра О.В.* Основи зовнішньоекономічної діяльності: Навч. – метод. посібник. – Львів: Новий Світ – 2000, 2006. – 512 с.
2. *Про страхування:* Закон України від 7 березня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18.
3. *Кримінальний кодекс України* від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26.
4. *Страхование на FOREINSURER.com.* – рейтинги, анализ, полезные советы. – Ел. ресур.: <<http://www.insurer.com.ua>>.
5. *Машина Н.І.* Страхування для туристичних підприємств: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 368с.

6. *Попередження та викриття зловживань в установах, що здійснюють діяльність у сфері страхування та в інших організаціях, пов'язаних з відшкодуванням шкоди при настанні страхового випадку: Посібник / В.Ф. Ущатовський, С.Н. Баліна, А.Г. Бойков та ін.; За ред. В.Д. Суценка та В.І. Литвиненка. – К.: Національна акад. внутрішніх справ України, 2003. – 136 с.*

7. *Комаха А. Чистка – конкретно // Бизнес. – № 34. – 2004. – С. 43–45.*

*The article is devoted to the questions of fight against offences in the market of insurance services. The author considers the most widespread insurance frauds in sphere of the foreign-economic activity and the organized crime influence on this sphere of legal relations.*

© Л.В. Андрущенко, 2007